

Şahika YÜKSEL

İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Psikiyatri Anabilim Dalı emekli öğretim üyesi. Çalışmalarını kadına yönelik şiddet, cinsel saldırılar, işkence ve kitlesel şiddet ardı gelişen sorunlar konusunda yoğunlaştırmıştır. Kadınları güçlendirme konusunda cinsiyet duyarlı çalışmalar yapmaktadır. Bir diğer çalışma alanı transgender ergen ve erişkin kişilere danışmanlık vermektir. Sayılan alanlarda yazıları vardır.

TPD, CETAD, TİHV, Mor Çatı eski yönetim kurulu üyesidir. Kurucu üyesi olduğu ESTSS (Avrupa Travmatik Stres Çalışmaları Derneği) ve ISTSS (Uluslararası Travmatik Stres Çalışmaları Derneği) yönetim kurullarında ve insan hakları çalışma birimlerinde yer almıştır. Halen araştırma ve eğitim çalışmalarını sürdürmektedir.

Ayşe Devrim BAŞTERZİ

1973 Ankara doğumlu. Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde psikiyatri uzmanlık eğitimini tamamladı. 2004-2016 yılları arasında Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Psikiyatri AD'da çalıştı. Türkiye Psikiyatri Derneği'nin Merkez Yönetim Kurulunda, Yeterlik Kurulunda ve Yaygın Örgün Eğitim Kurulu'nda görev yaptı. TPD Destekleyici Psikoterapi eğiticilerindendir. Temel çalışma alanları; psikiyatri eğitimi, kadın ruh sağlığı, ruhsal travma, insan hakları, politik şiddet, çatışma ve barış süreçleri, göç ve mülteci ruh sağlığıdır. Psikiyatrinin sanat, edebiyat, mimari, felsefe ve sosyal bilimlerle kesiştiği alanlarla da ilgilenmektedir. TPD Yayınları tarafından basılan *'Kadınların Yaşamı ve Kadın Ruh Sağlığı'* (2012) ve *'Barış Kitabı: Bireyden Topluma Savaş ve Barışın Ruh Hali'* (2015) kitaplarının editörlerindedir.

© 2021 Türkiye Psikiyatri Derneği (*Tanıtım için yapılacak alıntılar dışında Türkiye Psikiyatri Derneği'nin yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.*)

ISBN: 978-605-74838-2-9

1. Baskı: Şubat 2021, Ankara

Baskı Adedi: 1000

Kitap Yayın Yönetmenleri

Şahika YÜKSEL

Ayşe Devrim BAŞTERZİ

TPD Yayıncılık Kurulu Adına

Kitap Sorumlusu

Ersin UYGUN

Yayın Hizmetleri

BAYT Bilimsel Araştırmalar Basın Yayın ve

Tanıtım Ltd. Şti.,

Ziya Gökalp Cad., 30/31, 06420 Kızılay,

Ankara

Tel: (0312) 431 30 62

www.bayt.com.tr

Baskı

Miki Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti.

Matbaacılar Sanayi Sitesi

1516/1 Cad., No: 27, Yenimahalle / Ankara

Tel (0312) 395 21 28

Baskı Tarihi: Şubat 2021

TÜRKİYE PSİKİYATRİ DERNEĞİ
RUHSAL TRAVMA ve AFET PSİKİYATRİSİ ÇALIŞMA BİRİMİ

Kitlesel Travmalar ve Afetlerde Ruhsal Hastalıkları Önleme, Müdahale ve Sağaltım Kılavuzu

Kitap Yayın Yönetmenleri

Şahika YÜKSEL

Ayşe Devrim BAŞTERZİ

Çalışma Birimleri Dizisi – No: 31

İçindekiler

Yazarlar	vii
Sunuş	ix
Önyazı	x
GİRİŞ	
1. Kitlesel Travmayı Anlamak, Anlamlandırmak.....	3
<i>Ayşe Devrim BAŞTERZİ</i>	
2. Türkiye Psikiyatri Derneği'nin ve Türkiye'nin Kitlesel Travma ve Afetlerde Öyküsü.....	11
<i>Şabika YÜKSEL</i>	
A-ÖNLEME	
3. Kitlesel Travmalarda Halk Sağlığı Yaklaşımı	31
<i>Feride AKSU TANIK, Aslı DAVAS</i>	
4. Kitlesel Travma ve Afetlerde Erken Dönem Ruhsal Etkilenme.....	52
<i>Münever YILDIRIM</i>	
5. Kitlesel Travmalar Sonrası Akut Dönemde İlk Ruhsal Değerlendirme ve Müdahale	61
<i>Ayşe Devrim BAŞTERZİ</i>	
B-MÜDAHALE	
6. Kitlesel Travma ve Afetlerde İlk Değerlendirme, Kısa ve Uzun Dönemde İzlem	81
<i>Halis ULAŞ</i>	
7. Travma Kuramları	92
<i>A. Tamer AKER, M. Irmak AYAZOĞLU</i>	
8. Bir Kavram Olarak Travmatik Yas	97
<i>Ürün ÖZER</i>	
9. Akut Stres Bozukluğu ve Travma Sonrası Stres Bozukluğu.....	104
<i>Neşe DİREK</i>	
10. Kitlesel Travmalar Sonrası Ortaya Çıkan Diğer Ruhsal Bozukluklar	114
<i>Mehmet Hamid BOZTAŞ</i>	
11. Kitlesel Travmalara Maruz Kalanlarda Gözlenen Madde Kullanımı ve Şiddet Davranışı	123
<i>İbrahim Fuat AKGÜL</i>	
12. Kitlesel Travmalar Sonrası Oluşan Kafa Travmalarına Yaklaşım	137
<i>Onur BİLGİÇ</i>	
13. Kitlesel Travmalar ve Afetlerden Sonra Beden ve Ağrı.....	148
<i>Pervin Sevdâ BIKMAZ</i>	
C-SAĞALTIM	
14. Travma Sonrası Stres Bozukluğu Tedavisinde Farmakoterapi	157
<i>Neşe DİREK</i>	
15. Akut Dönemde Ruhsal Yaklaşımlar	162
<i>Ejder Akgün YILDIRIM, F. Gizem İSKENDER</i>	
16. Psikolojik İlk Yardım.....	177
<i>Banu YILMAZ</i>	
17. Travma Odaklı Bilişsel Davranışçı Müdahaleler.....	192
<i>Şabika YÜKSEL, Banu YILMAZ</i>	
18. Kitlesel Travma ve Afetler Sonrası Uzun Süreli Alıştırma (Prolonged Exposure) Terapisi.....	200
<i>Levent SÜTÇİGİL</i>	
19. Kitlesel Travmalar ve Afetlerde Bir Seçenek Olarak EMDR Terapisi	212
<i>Alişan Burak YAŞAR, Önder KAVAKÇI</i>	

20.	KitleseI Travmalarda Destekleyici Psikoterapi ve Kriz Yönetimi	223
	<i>Ayşe Devrim BAŞTERZİ, Cem KAPTANOĞLU</i>	
21.	KitleseI Travmalar Sonrasında Psikanalitik Psikoterapiler	231
	<i>İlker ÖZYILDIRIM, Banu ASLANTAŞ ERTEKİN</i>	
22.	Grup Psikoterapileri	248
	<i>Ejder Akgün YILDIRIM, Abdülkadir Sencer TABAKCI</i>	
23.	KitleseI Travmalarda TeIepsikiyatri	259
	<i>Hakan KARAŞ</i>	
24.	KitleseI Travmalardan Sonra Çocuk ve Ailelere Yönelik Psikososyal Rehabilitasyon	265
	<i>Ayten ZARA</i>	
D-ÖZEL GRUPLAR, ÖZEL DURUMLAR		
25.	Mülteciler	277
	<i>Ekin SÖNMEZ, Evindar KARABULUT</i>	
26.	KitleseI Travma ve Kadın	287
	<i>Suzan SANER, Peykan GENÇOĞLU GÖKALP</i>	
27.	KitleseI Travma ve Afetlerde Çocuklar	298
	<i>Özgür ÖNER</i>	
28.	KitleseI Travma ve Afetlerde Askerler	307
	<i>Özgür MADEN</i>	
29.	YaralıIar	323
	<i>M. İrem YILDIZ</i>	
30.	KitleseI Travma ve Afetlerde Yakınlarını Kaybedenler	331
	<i>Didem DOĞAN, Zerrin OĞLAĞU</i>	
E-HUKUKİ, ADLİ, ETİK YÖNLERİ		
31.	Türkiye’de KitleseI Travma ve Afetlerde Mevcut Sağlık Yapılanması	345
	<i>Cavit Işık YAVUZ</i>	
32.	KitleseI Şiddet Olayları Sonrası Adli Tıp Uygulamaları	361
	<i>Ümit BİÇER</i>	
33.	KitleseI Travma ve Afetlerde Psikiyatrik Kayıtlar ve Adli Psikiyatri	365
	<i>Mustafa SERCAN</i>	
34.	Afet Araştırmalarının Etik Yönleri	370
	<i>Mustafa SERCAN</i>	
F-KİTLESEL TRAVMA VE ÖTESİ		
35.	İkincil Travma	387
	<i>Taner YILMAZ</i>	
36.	KitleseI Travmalarda İkincil Travmatizasyon ve Tükenmişlik	399
	<i>İlker KÜÇÜKPARLAK</i>	
37.	KitleseI Travmalarda Yatkınılık ve Dayanıklılık	411
	<i>Cengiz KILIÇ</i>	
38.	KitleseI Travma ve Kültür	424
	<i>Okan TAYCAN</i>	
G-BİTİRİKEN		
39.	Süreğen Bir Travma Olarak COVID-19 Pandemisi Sırasında Ruhsal Değerlendirme ve Müdahale Rehberi	447
	<i>Ayşe Devrim BAŞTERZİ, Banu YILMAZ, Şahika YÜKSEL</i>	
H-BROŞÜRLER		
		487
KONU DİZİNİ		
		561

Yazarlar

Ayşe Devrim Başterzi, Doç. Dr.

Serbest Psikiyatrist, Muhreç Akademisyen

Şahika Yüksel, Prof. Dr.

Emekli Öğretim Üyesi

Feride Aksu Tanık, Prof. Dr.

TİHV Akademi

Aslı Davas, Doç. Dr.

TİHV Akademi

Münevver Yıldırım, Doç. Dr.

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi Psikoterapi Eğitim ve Tedavi Merkezi

Halis Ulaş, Doç. Dr.

Serbest Psikiyatrist

A. Tamer Aker, Prof. Dr.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Travma ve Afet Ruh Sağlığı Uygulamalı Yüksek Lisans Programı

M. Irmak Ayazoğlu, Psikolog

İstanbul Bilgi Üniversitesi Travma ve Afet Ruh Sağlığı Uygulamalı Yüksek Lisans Programı

Ürün Özer, Doç. Dr.

Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

Neşe Direk, Doç. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

Mehmet Hamid Boztaş, Prof. Dr.

Bolu Abant İzzet Baysal Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

İbrahim Fuat Akgül, Dr. Öğr. Üyesi

Okan Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Onur Bilgiç, Uzm. Dr.

Serbest Hekim

Pervin Sevda Bıkmaz, Dr. Öğr. Üyesi

MOODİST Psikiyatri ve Nöroloji Hastanesi

Ejder Akgün Yıldırım, Prof. Dr.

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Psikoterapi Eğitim ve Tedavi Merkezi

F. Gizem İskender, Uzm. Dr.

İstanbul Prof. Dr. Cemil Taşcıoğlu Şehir Hastanesi

Banu Yılmaz, Doç. Dr.

Klinik Psikolog, Muhreç Akademisyen

Levent Sütçügil, Prof. Dr.

Hasan Kalyoncu Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Alişan Burak Yaşar, Dr. Öğr. Üyesi

Gelişim Üniversitesi, Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

Önder Kavakcı, Prof. Dr.

İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Cem Kaptanoğlu, Prof. Dr.

Serbest Hekim

İlker Özyıldırım, Uzm. Dr.

Serbest Hekim

Banu Aslantaş Ertekin, Dr. Öğr. Üyesi

Serbest Hekim

Abdülkadir Sencer Tabakcı, Uzm. Dr.

*Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi
Psikoterapi Eğitim ve Tedavi Merkezi*

Hakan Karaş, Dr. Öğr. Üyesi

İstanbul Gelişim Üniversitesi, Psikoloji Bölümü

Ayten Zara, Doç. Dr.

İstanbul Bilgi Üniversitesi Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı

Ekin Sönmez, Uzm. Dr.

SBÜ Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Eğitim ve Araştırma Hastanesi

Evindar Karabulut, Uzm. Dr.

Serbest Hekim

Suzan Saner, Uzm. Dr.

Serbest Hekim

Peykan Gençoğlu Gökalp, Prof. Dr.

Serbest Hekim

Özgür Öner, Prof. Dr.

Bahçeşehir Üniversitesi Tıp Fakültesi, Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

Özgür Maden, Uzm. Dr.

SBÜ Sultan 2. Abdülhamid Han Eğitim ve Araştırma Hastanesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kliniđi

M. İrem Yıldız, Dr. Öğr. Üyesi

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

Didem Doğan, Uzm. Psikolog

Filika Psikolojik Danışmanlık

Zerrin Oğlağu, Uzm. Dr.

Serbest Hekim

Cavit Işık Yavuz, Doç. Dr.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Halk Sağlığı Anabilim Dalı

Ümit Biçer, Prof. Dr.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı

Mustafa Sercan, Prof. Dr.

İstanbul Okan Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

Taner Yılmaz, Uzm. Dr.

Serbest Psikiyatrist, Bilgi Üniversitesi Psikoloji Bölümü

İlker Küçükparlak, Uzm. Dr.

Serbest Psikiyatrist

Cengiz Kılıç, Prof. Dr.

Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

Okan Taycan, Doç. Dr.

Yeditepe Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı

Sunuş

Ülkemiz kitlesel travma ve afetlerin yoğun şekilde yaşandığı bir coğrafyada yer alıyor. Türkiye'deki ruh sağlığı çalışanları olarak, bu travma ve afetlerin ruh sağlığına etkilerini azaltmak adına, yıllardır olağanüstü bir çaba ve dayanışma sergiledik, diğer ülkelerle deneyimlerimizi paylaşabilir ve onlara modeller önerebilir duruma geldik. Bu konuma gelmemizde, Türkiye Psikiyatri Derneği'nin Ruhsal Travma ve Afet Psikiyatrisi Çalışma Birimi'nin rolü yadsınamaz. Kendileri bir taraftan büyük bir duyarlılıkla yaşanan travmatik olay ve afetlerde koordinasyon ve işbirliğini sağladılar, bir taraftan meslektaşlarımıza yol gösterici oldular, bir taraftan da ileriki uygulamalarda rehberlik edecek bir kılavuzun hazırlığına giriştiler.

Bu kılavuzun hazırlanmaya başlamasından bu yana, ülkemizde maalesef yine patlama, deprem, uçak kazası gibi pek çok travmatik olay meydana geldi. Ayrıca yaklaşık son bir yıldır, bir biyolojik afet olarak kabul edilen koronavirüs pandemisini yaşadık, yaşıyoruz. Elinizdeki kılavuzun yayın yönetmenleri ve yazarları, kılavuz hazırlıklarını bir yana bırakıp pandemi günlerinde de toplum ruh sağlığını korumak adına pek çok etkinlik gerçekleştirdiler. Bu zor sürecin en önemli tesellilerinden biri, edinilen deneyimlerin kılavuza bölüm olarak aktarılması oldu.

Kırk bölümden oluşan ve son bölümünde özellikle sahada yardımcı olabilecek broşürlerin yer aldığı Kitlesel Travmalar ve Afetlerde Ruhsal Hastalıkları Önleme, Müdahale ve Sağaltım Kılavuzu, hem teorik hem de kliniğe yönelik pratik bilgiler açısından zengin bir içeriğe sahip. Her ne kadar kitlesel travma ve afetlerin bu topraklarda tekrar yaşanmamasını dilesek de, umudumuz bu kılavuzun olası kitlesel afet ve travmalarda meslektaşlarımıza uygulamalarında yol gösterici olmasıdır.

Büyük bir emek ve özveriyle hazırlanan bu kapsamlı kılavuzun tüm meslektaşlarıma faydalı olmasını ümit ediyor, başta kitap yayın yönetmenleri olmak üzere tüm yazarlara Türkiye Psikiyatri Derneği Yayıncılık Kurulu adına şükranlarımı sunuyorum.

Bilim, Etik ve Dayanışma ile.

Ebru ALDEMİR

Türkiye Psikiyatri Derneği Yayıncılık Kurulu Başkanı

Önyazı

1995 yılında kurulan Türkiye Psikiyatri Derneği'nin travmalarla, afetlerle örgütlü ve organize mücadelesinin tarihi büyük ölçüde 1999 depremi ile başlar. 1999 depremi sırasında felaketin izlerini silebilen, somut, acil ve herkese işleyen reçeteler, hızlı terapiler bulmak için kaynaklar, rehberler araştırdık. Türkçe kaynak yoktu. ISTSS, FEMA, WHO yayınlarından yararlandık. Travmaları onarmak için onları deşiyorduk. Acılar, kayıplar kolayca silinmiyordu. Aradan geçen 20 yılda Orta Doğu'da çatışmaların, doğal ve insan eliyle olan afetlerin hiç bitmediği bu coğrafyada bu alanda mesleki deneyimimiz, birikimimiz - ne yazık ki - çok arttı. Dünyada da son yıllarda iklim değişikliği, çatışmalar, savaşlar ve büyük çaplı göçlerin etkisi ile ruhsal travma ve afet konusunda artan bilgilerle, birikimlerle kendi deneyimlerimizi harmanlayarak yerli ve milli '**Kitlesel Travmalar ve Afetlerde Ruhsal Hastalıkları Önleme, Müdahale ve Sağaltım Kılavuzu**' ortaya çıktı.

Unutmamalıyız ki ruhsal travma alanındaki bilgi birikimimiz yıkıcı olayların acısını, yara izlerini taşıyan insanların öykülerinden ve onlara yardım etmek için çabalayan, acılarına eşlik eden, şifa bulma yollarını arayan kendileri de kimi zaman bu travmaları yaşayan kimi zaman da tanığı olan meslektaşlarımızın deneyiminden oluşuyor. Son yıllarda ülkemizde yaşanan her felakette; depremlerde, bombalamalarda, büyük çaplı iş cinayetleri sonrasında TPD-RTAPÇB travmaların yaralarını sarmak için çalıştı, çabaladı ve bu deneyimlerin süzülmesiyle oluşan bu kılavuzun taslak çalışmaları Mustafa Sercan ve Alişan Burak'ın koordinatörlüğünde 2017 yılında başladı. 2018 yılında Ulusal Psikiyatri Kongresindeki çalışma birimi toplantısında ise editör olarak biz, Şahika Yüksel ve Ayşe Devrim Başterzi, seçildik. Kitabın ilk yazılarının elimize ulaşması ile tamamlanması arasında neredeyse 3 yıl olmasının nedeni ülkemizin bitmek bilmeyen felaketleri ile boğuşulan bir döneminden geçerken, yazarlarımızın bu alanda etkin şekilde görev yapan meslektaşlarımızdan oluşmasıdır.

Bu kılavuzun yazarları farklı disiplinlerden seçildi. Afetlerde bir arada ruh sağlığı hizmetlerini yürüttüğümüz ekip arkadaşlarımız değerli yazıları ile kitabımıza katkıda bulundular. Rehberi karıştırdıkça göreceğiniz gibi, en yeni bilgileri ile deneyimlerini harmanlayarak sunacak meslektaşlarımızla, dostlarla birlikteyiz. Emeği geçen tüm bölüm yazarlarına ve TPD Yayıncılık Kurulu'na, kitabımızın son okumasını üstlenen değerli meslektaşlarımız Ersin Uygun ve Mustafa Sercan'a çok teşekkür ederiz.

Bu kitapta kitlesel şiddet ve toplu travmalara psikososyal müdahaleler ele alınacak, müdahalede izlenecek yol haritasının önemi ve yol haritasını belirleyen değişkenler tartışılacak, ruhsal sağlık ve psikososyal hizmetlerin organizasyon ilkelerinden bahsedilecektir. Kılavuzumuzda ihtiyaç duyulan acil dakikalarda kolayca okunup hemen gözden geçirilecek özellikte broşürler de önemli bir başucu kaynağı olarak yer alıyor.

Bu kılavuz Türkiye Psikiyatri Derneği kurulduğundan beri çeyrek asırlık özenli bir ortak çabanın yani 'bilim, etik ve dayanışma'nın bir ürünüdür. Bu bir bilimsel kitap. Ancak birçok yazıda göreceğiniz gibi politik değerlendirmeler ve öneriler içeriyor. Zira travma ile çalışmak bizatihi politik bir duruş.

Şahika YÜKSEL, Ayşe Devrim BAŞTERZİ

Kitap Yayın Yönetmenleri

GİRİŞ

---

1 Kitlesele Travmayı Anlamak, Anlamlandırılmak

Ayşe Devrim BAŞTERZİ

Giriş

1919 yılında Torino’da yaşama gözlerini açar Primo Levy, İkinci Dünya Savaşı’nda Kuzey İtalya’da başlayan direnişe katılır ancak 13 Aralık 1943’te faşist militer güçler tarafından yakalanır, götürüldüğü ilk kampta ‘Yahudi ırkından İtalyan uyruklu biri’ olarak kendini tanıtır ve kampa gelen Alman SS birliği tarafından 1944’ün 21 Şubat günü Auschwitz’e gönderileceğini öğrenir. 1947’de yazdığı ‘Bunlar da mı insan?’ adlı kitabında tutuklanmasından Auschwitz’ten çıktığı güne kadar tanıklığının öyküsünü anlatır. Kitap bazen havsalamızın alamayacağı bir gam yükü yükler üstümüze, ancak kitabın başındaki şiir de sıcak evlerinde güvende olanlara seslenir ve toplama kampındaki insanları yüreğimize kazımamızı, çocuklarımıza anlatmamızı söyler.

Auschwitz’e gitmeden yolculuk öncesi dönemde öldürüleceklerini bilerek bir yola çıkarken şunu anlatır:

‘Tam bir mutluluğu gerçekleştiririnin imkân dışı olduğunu er geç herkes öğrenir yaşadığı süre içinde; ne var ki madalyonun ters tarafını düşünen az insan vardır: Tam bir mutsuzluğun da aynı kapıya dayandığını. Her iki ucun gerçekleşmesine karşı koyan anlar, aynı hamurdandır; bizim insan olmamızla ilişkilidir her ikisi de. Böylece, bu gerçekleşme işlemine direnen şey, bizim gelecek için beslediğimiz ve kimine yarın için umut kimine umutsuzluk veren o hep yersiz kalan sezgimizdir. Her sevince ama yanı zamanda da her acıya bir sınır koyan ölüm kesinliğidir bu direnen şey.’

Türkçe çevirinin arka yüzünde ‘Ölüm saçan mukteditlere karşı inanılmaz bir yaşamı olumlama direnciyle dolu, eşi bulunmaz bir tanıklığın kitabıdır’ cümleleri yer alır (Levi 1958, 1963, 1989). Auschwitz kötülüğün kalesi olduğu kadar en zorlu koşullarda direnişin, dayanışmanın da kalesidir. Son bölümde kampın son günlerinde Almanlar gittikten sonra Macar Smogyi yüksek ateşli bir hastalığa yakalanır ve öleceğini anlayınca beş gün tek kelime etmemişken der ki ‘Döşüğimin altında bir tavin ekmek var. Üçünüz aranızda paylaşın. Ben artık bir şey yiyecek değilim.’

Briere ve Scott (2014) ‘Travma Terapisinin İlkeleri’ isimli kitaplarına ‘İnsan türünün tarihi sadece sanatın, bilimin, kültürün hikayesi değildir, aynı zamanda savaşın, kişilerarası şiddetin, zulmün ve doğanın ya da insanların yol açtığı bir yığın